ଓଁ ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ

ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବଦ୍ ଗୀତା

Shrimad-Bhagavad-Gita / श्रीमद्भगवद्गीता

ରଚନା - ମହର୍ଷି ବ୍ୟାସ ଦେବ

Written by – Maharshi Vyasa Deva

ନିବେଦକ - ଶ୍ରୀ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରଧାନ

– Prakash Pradhan

ଭାଷା - ସଂସ୍କୃତ-ଓଡିଆ (ଅର୍ଥ ସହିତ)

Language – Sanskrit – Odia (with meaning)

ଶ୍ରୀ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରଧାନ

ନିବେଦକ,
ସଂସାରଫଳ, ପଟ୍ଟାମୁଣ୍ଡାଇ, କେନ୍ଦ୍ରାପଡା, ଓଡିଶା
prakash@scholarshoppe.com

ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

(Chapter – 13)

କ୍ଷେତ୍ରକ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞବିଭାଗଯୋଗ

ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବଦ୍ ଗୀତା

।। ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

।। ଅଥ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ । କ୍ଷେତ୍ରକ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞବିଭାଗଯୋଗଃ ।।

। ଅର୍ଜୁନ ଉବାଚ ।

ପ୍ରକୃତିଂ ପୁରୁଷଂ ଚୈବ କ୍ଷେତ୍ରଂ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞମେବ ଚ ।
ଏତଦ୍ୱେଦିତୁମିଚ୍ଛାମି ଜ୍ଞାନଂ ଜ୍ଞେୟଂ ଚ କେଶବ ।। ୧୩-୦।।

(ଅର୍ଜୁନ କେଶବଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ - ମୋର ପୁରୁଷ ଓ ପ୍ରକୃତି; କ୍ଷେତ୍ର ଓ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ତଥା ଜ୍ଞାନ ଓ ଯାହା ଜାଣିବା ଯୋଗ୍ୟ, ସେ ବିଷୟରେ ଜାଣିବାକୁ ଇଛା ହେଉଛି ।। ୧୩-୦୦ ।।)

। ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ ।

ଇଦଂ ଶରୀରଂ କୌନ୍ତେୟ କ୍ଷେତ୍ରମିତ୍ୟଭିଧୀୟତେ ।
ଏତଦ୍ୟୋ ବେତ୍ତି ତଂ ପ୍ରାହୁଃ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ଇତି ତଦ୍ୱିଦଃ ।। ୧୩-୧।।

(ଶ୍ରୀଭଗବାନ କହିଲେ - ହେ ଅର୍ଜୁନ ! ଏହି ଶରୀର 'କ୍ଷେତ୍ର' ନାମରେ କଥିତ ହୁଏ ଏବଂ ଏହାକୁ ଯିଏ ଜାଣନ୍ତି, ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ଜ୍ଞାନୀଜନମାନେ ତାଙ୍କୁ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ବୋଲି କହନ୍ତି ।। ୧୩-୦୧ ।।)

କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞଂ ଚାପି ମାଂ ବିଦ୍ଧି ସର୍ବକ୍ଷେତ୍ରେଷୁ ଭାରତ ।
କ୍ଷେତ୍ରକ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞୟୋର୍ଜ୍ଞାନଂ ଯତ୍ତଜ୍ଜ୍ଞାନଂ ମତଂ ମମ ।। ୧୩-୨।।

(ହେ ଅର୍ଜୁନ ! ତୁମେ ମୋତେ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ର (ଶରୀର) ରେ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ଅର୍ଥାତ, ଜୀବାତ୍ମା ବୋଲି ଜାଣ ଏବଂ କ୍ଷେତ୍ର ଓ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ଅର୍ଥାତ, ବିକାର ସହିତ ପ୍ରକୃତି ଓ ପୁରୁଷ ଉଭୟଙ୍କୁ ତତ୍ତ୍ୱତଃ ଜାଣିବା ମୋ ମତରେ ଜ୍ଞାନ ଅଟେ ।। ୧୩-୦୨ ।।)

Not For Commercial Use

ତତ୍କ୍ଷେତ୍ରଂ ଯଚ୍ଚ ଯାଦୃକ୍‌ଚ ଯଦ୍ୱିକାରି ଯତଶ୍ଚ ଯତ୍ ।
ସ ଚ ଯୋ ଯତ୍-ପ୍ରଭାବଶ୍ଚ ତତ୍ସମାସେନ ମେ ଶୃଣୁ ।। ୧୩-୩।।

(ସେହି କ୍ଷେତ୍ର କଣ, ତାହା କିପରି ଏବଂ କେଉଁ କେଉଁ ବିକାରଯୁକ୍ତ, କେଉଁଥିରୁ କଣ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି ତଥା ସେହି କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ମଧ୍ୟ କିଏ ଓ ତାହା କେଉଁ ପ୍ରଭାବଯୁକ୍ତ, ତାହା ସଂକ୍ଷେପରେ ମୋଠାରୁ ଶୁଣ ।। ୧୩-୦୩।।)

ଋଷିଭିର୍ବହୁଧା ଗୀତଂ ଛନ୍ଦୋଭିର୍ବିବିଧୈଃ ପୃଥକ୍ ।
ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରପଦୈଶ୍ଚୈବ ହେତୁମଦ୍-ଭିର୍ବିନିଶ୍ଚିତୈଃ ।। ୧୩-୪।।

(ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ଓ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞଙ୍କର ତତ୍ତ୍ୱ ଋଷିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହୁପ୍ରକାରେ କୁହାଯାଇଛି ଏବଂ ବିବିଧ ବେଦମନ୍ତ୍ର ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ବିଭାଗପୂର୍ବକ କୁହାଯାଇଛି, ତଥା ଭଲଭାବରେ ନିଶ୍ଚୟ କରାଯାଇଥିବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର ପଦମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଛି ।। ୧୩-୦୪ ।।)

ମହାଭୂତାନ୍ୟହଂକାରୋ ବୁଦ୍ଧିରବ୍ୟକ୍ତମେବ ଚ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଣି ଦଶୈକଂ ଚ ପଞ୍ଚ ଚେନ୍ଦ୍ରିୟଗୋଚରାଃ ।। ୧୩-୫।।

(ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ, ଅହଂକାର, ବୁଦ୍ଧି ଓ ମୂଳ ପ୍ରକୃତି ତଥା ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଏକ ମନ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ବିଷୟ ଅର୍ଥାତ, ଶବ୍ଦ, ସ୍ପର୍ଶ, ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ.... ।। ୧୩-୦୫ ।।)

ଇଚ୍ଛା ଦ୍ୱେଷଃ ସୁଖଂ ଦୁଃଖଂ ସଂଘାତଶ୍ଚେତନା ଧୃତିଃ ।
ଏତତ୍କ୍ଷେତ୍ରଂ ସମାସେନ ସବିକାରମୁଦାହୃତମ୍ ।। ୧୩-୬।।

(ତଥା ଇଚ୍ଛା, ଦ୍ୱେଷ, ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ସ୍ଥୂଳ ଦେହର ପିଣ୍ଡ, ଚେତନା ଓ ଧୃତି - ଏହିପରି ବିକାରମାନଙ୍କ ସହିତ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ସ୍ୱରୂପ ସଂକ୍ଷେପରେ କୁହାଗଲା ।। ୧୩-୦୬ ।।)

Not For Commercial Use

ଅମାନିତ୍ୱମଦଂଭିତ୍ୱମହିଂସାକ୍ଷାନ୍ତିରାର୍ଜବମ୍ ।
ଆଚାର୍ୟୋପାସନଂ ଶୌଚଂ ସ୍ଥୈର୍ୟମାତ୍ମବିନିଗ୍ରହଃ ।। ୧୩-୭।।

(ନିଜଠାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା-ଅଭିମାନର ଅଭାବ, ଦାମ୍ଭିକତା, ପ୍ରାଣୀମାତ୍ରକେ କାହାରିକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦୁଃଖ ନ ଦେବା, କ୍ଷମାଶୀଳତା, ମନ-ବଚନ ଆଦିରେ ସରଳତା, ଶ୍ରଦ୍ଧା-ଭକ୍ତିର ସହିତ ଗୁରୁଙ୍କର ସେବା, ଅନ୍ତଃ-ବାହ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧି, ଅନ୍ତଃକରଣର ସ୍ଥିରତା ଏବଂ ମନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସହିତ ଶରୀର ନିଗ୍ରହ,.... ।। ୧୩-୦୭ ।।)

ଇନ୍ଦ୍ରିୟାର୍ଥେଷୁ ବୈରାଗ୍ୟମନହଂକାର ଏବ ଚ ।
ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁଜରାବ୍ୟାଧିଦୁଃଖଦୋଷାନୁଦର୍ଶନମ୍ ।। ୧୩-୮।।

(ଇହଲୋକ ତଥା ପରଲୋକର ସକଳ ପ୍ରକାର ଭୋଗରେ ଆସକ୍ତିର ଅଭାବ, ଅହଂକାରଶୂନ୍ୟତା, ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ, ଜରା ଓ ବ୍ୟାଧି ଆଦିରେ ଦୁଃଖ ଓ ଦୋଷ ଦର୍ଶନ କରି ବାରମ୍ବାର ବିବେଚନା କରିବା,.....।। ୧୩-୦୮।।)

ଅସକ୍ତିରନଭିଷ୍ୱଙ୍ଗଃ ପୁତ୍ରଦାରଗୃହାଦିଷୁ ।
ନିତ୍ୟଂ ଚ ସମଚିତ୍ତତ୍ୱମିଷ୍ଟାନିଷ୍ଟୋପପତ୍ତିଷୁ ।। ୧୩-୯।।

(ପୁତ୍ର, ସ୍ତ୍ରୀ, ଗୃହ ଏବଂ ଧନ ଆଦିରେ ଆସକ୍ତିର ଅଭାବ, ମମତ୍ୱର ଅଭାବ, ତଥା ପ୍ରିୟ ପ୍ରାପ୍ତି ହେଉ କିମ୍ବା ଅପ୍ରିୟ ପ୍ରାପ୍ତି ହେଉ, ସର୍ବଦା ସମଚିତ୍ତ ହୋଇ ରହିବା,..... ।। ୧୩-୦୯ ।।)

ମୟି ଚାନନ୍ୟଯୋଗେନ ଭକ୍ତିରବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ ।
ବିବିକ୍ତଦେଶସେବିତ୍ୱମରତିର୍ଜନସଂସଦି ।। ୧୩-୧୦।।

(ମୋ ଠାରେ ଅର୍ଥାତ, ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଠାରେ ଅନନ୍ୟ ଯୋଗଦ୍ୱାରା ଅବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ ଭକ୍ତି, ତଥା ଏକାନ୍ତ ଓ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ଥାନରେ ରହିବାର ସ୍ୱଭାବ, ବିଷୟାସକ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ ସମୁଦାୟ ପ୍ରତି ବିରାଗ,....।। ୧୩-୧୦।।)

Not For Commercial Use

ଅଧ୍ୟାତ୍ମଜ୍ଞାନନିତ୍ୟତ୍ୱଂ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନାର୍ଥଦର୍ଶନମ୍ ।
ଏତଜ୍‌ଜ୍ଞାନମିତି ପ୍ରୋକ୍ତମଜ୍ଞାନଂ ଯଦତୋଽନ୍ୟଥା ।। ୧୩-୧୧।।

(ଆଧ୍ୟାତ୍ମଜ୍ଞାନରେ ନିତ୍ୟସ୍ଥିତ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥରୂପ ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ହିଁ ସର୍ବତ୍ର ଦର୍ଶନ – ଏହିସବୁ ଜ୍ଞାନ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ଏବଂ ଏହାର ବିପରୀତ, ତାହା ଅଜ୍ଞାନ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ।। ୧୩-୧୧ ।।)

ଜ୍ଞେୟଂ ଯତ୍ତତ୍-ପ୍ରବକ୍ଷ୍ୟାମି ଯଜ୍‌ଜ୍ଞାତ୍ୱାମୃତମଶ୍ନୁତେ ।
ଅନାଦିମତ୍ପରଂ ବ୍ରହ୍ମ ନ ସତ୍ତନ୍ନାସଦୁଚ୍ୟତେ ।। ୧୩-୧୨।।

(ଯାହା ଜାଣିବାର ଯୋଗ୍ୟ ତଥା ଯାହା ଜାଣି ମନୁଷ୍ୟ ପରମାନନ୍ଦକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ, ତାହା ମୁଁ ଭଲରୂପେ ବୁଝାଇଦେବି । ସେହି ଅନାଦି ପରବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ସତ୍ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ, କି ଅସତ୍ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ନାହିଁ ।। ୧୩-୧୨ ।।)

ସର୍ବତଃ ପାଣିପାଦଂ ତତ୍ସର୍ବତୋଽକ୍ଷିଶିରୋମୁଖମ୍ ।
ସର୍ବତଃ ଶ୍ରୁତିମଲ୍ଲୋକେ ସର୍ବମାବୃତ୍ୟ ତିଷ୍ଠତି ।। ୧୩-୧୩।।

(ତାଙ୍କର ସକଳ ଦିଗରେ ହସ୍ତ ଓ ପାଦ ରହିଛି; ସକଳ ଦିଗରେ ନେତ୍ର, ଶିର, ମୁଖ ଓ କର୍ଣ୍ଣ ରହିଛି; କାରଣ ସେ ସଂସାରରେ ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟାପି ରହିଛନ୍ତି ।। ୧୩-୧୩ ।।)

ସର୍ବେନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଣାଭାସଂ ସର୍ବେନ୍ଦ୍ରିୟବିବର୍ଜିତମ୍ ।
ଅସକ୍ତଂ ସର୍ବଭୃଚ୍ଚୈବ ନିର୍ଗୁଣଂ ଗୁଣଭୋକ୍ତୃ ଚ ।। ୧୩-୧୪।।

(ସେ ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ବିଷୟର ଜ୍ଞାତା, ଅଥଚ ବାସ୍ତବରେ ସେ ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରୁ ମୁକ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ସେ ଆସକ୍ତିଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ଧାରଣ-ପୋଷଣକାରୀ ଏବଂ ନିର୍ଗୁଣ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଗୁଣମାନଙ୍କର ଭୋକ୍ତା ଅଟନ୍ତି ।। ୧୩-୧୪ ।।)

Not For Commercial Use

ବହିରନ୍ତଶ୍ଚ ଭୂତାନାମଚରଂ ଚରମେବ ଚ ।
ସୂକ୍ଷ୍ମତ୍ୱାତ୍ତଦବିଜ୍ଞେୟଂ ଦୂରସ୍ଥଂ ଚାନ୍ତିକେ ଚ ତତ୍ ।। ୧୩-୧୫।।

(ସେହି ପରମାତ୍ମା ଚରାଚର ସକଳ ଭୂତଙ୍କର ବାହାରେ ଓ ଭିତରେ ସର୍ବତ୍ର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ଏବଂ ଚର-ଅଚର ରୂପ ମଧ୍ୟ ସେ ହିଁ ଅଟନ୍ତି । ପୁଣି ସେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ ଅବିଜ୍ଞେୟ ଅଟନ୍ତି, ତଥା ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିକଟରେ ଅଛନ୍ତି ଓ ଅତି ଦୂରରେ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ।। ୧୩-୧୫ ।।)

ଅବିଭକ୍ତଂ ଚ ଭୂତେଷୁ ବିଭକ୍ତମିବ ଚ ସ୍ଥିତମ୍ ।
ଭୂତଭର୍ତ୍ତୃ ଚ ତଜ୍ଜ୍ଞେୟଂ ଗ୍ରସିଷ୍ଣୁ ପ୍ରଭବିଷ୍ଣୁ ଚ ।। ୧୩-୧୬।।

(ସେହି ପରମାତ୍ମା ଅବିଭକ୍ତ ରୂପରେ ଆକାଶ ସଦୃଶ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ ବି, ଚରାଚର ସମସ୍ତ ଭୂତମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବିଭକ୍ତପରି ହୋଇ ରହିଥିବା ପ୍ରତୀତ ହୁଅନ୍ତି । ପୁଣି ସେହି ଜ୍ଞେୟ ପରମାତ୍ମା ବିଷ୍ଣୁରୂପରେ ଭୂତମାନଙ୍କର ଧାରଣ-ପୋଷଣକର୍ତ୍ତା, ରୁଦ୍ରରୂପରେ ସଂହାରକର୍ତ୍ତା ତଥା ବ୍ରହ୍ମାରୂପରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ଅଟନ୍ତି ।। ୧୩-୧୬ ।।)

ଜ୍ୟୋତିଷାମପି ତଜ୍ଜ୍ୟୋତିସ୍ତମସଃ ପରମୁଚ୍ୟତେ ।
ଜ୍ଞାନଂ ଜ୍ଞେୟଂ ଜ୍ଞାନଗମ୍ୟଂ ହୃଦି ସର୍ବସ୍ୟ ବିଷ୍ଠିତମ୍ ।। ୧୩-୧୭।।

(ସେହି ପରବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ୟୋତିମାନଙ୍କର ବି ଜ୍ୟୋତି ଏବଂ ମାୟା ବା ଅନ୍ଧକାରରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅତୀତ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ସେହି ପରମାତ୍ମା ଜ୍ଞାନ ଅଟନ୍ତି, ତାହା ଜଣିବାର ଯୋଗ୍ୟ, ଏବଂ ଏହା ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତି, ତଥା ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବିଶେଷରୂପେ ଅବସ୍ଥିତ ।। ୧୩-୧୭ ।।)

ଇତି କ୍ଷେତ୍ରଂ ତଥା ଜ୍ଞାନଂ ଜ୍ଞେୟଂ ଚୋକ୍ତଂ ସମାସତଃ ।
ମଦ୍-ଭକ୍ତ ଏତଦ୍ୱିଜ୍ଞାୟ ମଦ୍-ଭାବାୟୋପପଦ୍ୟତେ ।। ୧୩-୧୮।।

(ଏହିପରି ଭାବରେ କ୍ଷେତ୍ର, ଜ୍ଞାନ ଓ ଜ୍ଞେୟ ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ସ୍ୱରୂପ ସଂକ୍ଷେପରେ କୁହାଗଲା । ମୋର ଭକ୍ତ ଏହାର ତତ୍ତ୍ୱତଃ ଜାଣି ମୋର ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।। ୧୩-୧୮ ।।)

Not For Commercial Use

ପ୍ରକୃତିଂ ପୁରୁଷଂ ଚୈବ ବିଦ୍-ଧ୍ୟନାଦୀ ଉଭାବପି ।
ବିକାରାଂଶ୍ଚ ଗୁଣାଂଶ୍ଚୈବ ବିଦ୍ଧି ପ୍ରକୃତିସଂଭବାନ୍ ।। ୧୩-୧୯।।

(ପ୍ରକୃତି [ମୂଳପ୍ରକୃତି] ଏବଂ ପୁରୁଷ [ଜୀବାତ୍ମା], ଏହି ଉଭୟଙ୍କୁ ଅନାଦି ବୋଲି ଜାଣ, ଏବଂ ରାଗଦ୍ୱେଷାଦି ବିକାରଗୁଡିକ ତଥା ତ୍ରିଗୁଣାତ୍ମକ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ବି ପ୍ରକୃତିରୁ ହିଁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବୋଲି ଜାଣ || ୧୩-୧୯ ||)

କାର୍ୟ୍ୟକାରଣକର୍ତ୍ତୃତ୍ୱେ ହେତୁଃ ପ୍ରକୃତିରୁଚ୍ୟତେ ।
ପୁରୁଷଃ ସୁଖଦୁଃଖାନାଂ ଭୋକ୍ତୃତ୍ୱେ ହେତୁରୁଚ୍ୟତେ ।। ୧୩-୨୦।।

(କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କରଣ [ସୃଷ୍ଟି] ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବାରେ ପ୍ରକୃତିକୁ କାରଣ ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ଏବଂ ସୁଖ-ଦୁଃଖର ଭୋକ୍ତାପଣରେ ଅର୍ଥାତ ଭୋଗିବାରେ ଜୀବାତ୍ମା ବା ପୁରୁଷକୁ କାରଣ ବୋଲି କୁହାଯାଏ || ୧୩-୨୦ ||)

ପୁରୁଷଃ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥୋ ହି ଭୁଙ୍କ୍ତେ ପ୍ରକୃତିଜାନ୍-ଗୁଣାନ୍ ।
କାରଣଂ ଗୁଣସଙ୍ଗୋଽସ୍ୟ ସଦସଦ୍ୟୋନିଜନ୍ମସୁ ।। ୧୩-୨୧।।

(ପ୍ରକୃତିରେ ସ୍ଥିତ ପୁରୁଷ ବା ଜୀବାତ୍ମା ପ୍ରକୃତିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ତ୍ରିଗୁଣାତ୍ମକ ପଦାର୍ଥଗୁଡିକୁ ଭୋଗକରେ, ଏବଂ ଏହିସବୁ ଗୁଣମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗ ହିଁ ଏହି ଜୀବାତ୍ମାର ଭଲ-ମନ୍ଦ ଯୋନିମାନଙ୍କରେ ଜନ୍ମ ନେବାର କାରଣ ଅଟେ || ୧୩-୨୧ ||)

ଉପଦ୍ରଷ୍ଟାନୁମନ୍ତା ଚ ଭର୍ତା ଭୋକ୍ତା ମହେଶ୍ୱରଃ ।
ପରମାତ୍ମେତି ଚାପ୍ୟୁକ୍ତୋ ଦେହେଽସ୍ମିନ୍ପୁରୁଷଃ ପରଃ ।। ୧୩-୨୨।।

(ଏହି ଦେହରେ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଏହି ଜୀବାତ୍ମା ପ୍ରକୃତରେ ପରମାତ୍ମା ହିଁ ଅଟେ । ସେ ଏଠି ସାକ୍ଷୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଉପଦ୍ରଷ୍ଟା, ସମ୍ମତିଦାତା ହୋଇଥିବାରୁ ଅନୁମନ୍ତା, ଧାରଣ-ପୋଷଣକାରୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଭର୍ତ୍ତା, ଜୀବରୂପ ହୋଇଥିବାରୁ ଭୋକ୍ତା, ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ହୋଇଥିବାରୁ ମହେଶ୍ୱର ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଘନ ହୋଇଥିବାରୁ ପରମାତ୍ମା ବୋଲି କଥିତ ହୁଏ || ୧୩-୨୨ ||)

Not For Commercial Use

ୟ ଏବଂ ବେତ୍ତି ପୁରୁଷଂ ପ୍ରକୃତିଂ ଚ ଗୁଣୈଃ ସହ ।
ସର୍ବଥା ବର୍ତମାନୋଽପି ନ ସ ଭୂୟୋଽଭିଜାୟତେ ।। ୧୩-୨୩।।

(ଏହିପରି ଭାବରେ ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ ପୁରୁଷକୁ [ଜୀବାତ୍ମାକୁ] ଓ ଗୁଣମାନଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରକୃତିକୁ ତତ୍ତ୍ୱତଃ ଜାଣନ୍ତି, ସେ ସକଳପ୍ରକାରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ କରୁଥିଲେ ବି ପୁନର୍ଜନ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।। ୧୩-୨୩ ।।)

ଧ୍ୟାନେନାତ୍ମନି ପଶ୍ୟନ୍ତି କେଚିଦାତ୍ମାନମାତ୍ମନା ।
ଅନ୍ୟେ ସାଙ୍ଖ୍ୟେନ ୟୋଗେନ କର୍ମୟୋଗେନ ଚାପରେ ।। ୧୩-୨୪।।

(କେତେକ ମନୁଷ୍ୟ ସେହି ପରମପୁରୁଷ ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ଶୁଦ୍ଧ-ସୂକ୍ଷ୍ମବୁଦ୍ଧି ବଳରେ ଧ୍ୟାନଦ୍ୱାରା ହୃଦୟରେ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି; ଅନ୍ୟ କେତେକ ଜ୍ଞାନଯୋଗ [ସାଙ୍ଖ୍ୟଯୋଗ] ଦ୍ୱାରା ଓ ଆହୁରି କେତେକ କର୍ମଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ବା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।। ୧୩-୨୪ ।।)

ଅନ୍ୟେ ତ୍ୱେବମଜାନନ୍ତଃ ଶ୍ରୁତ୍ୱାନ୍ୟେଭ୍ୟ ଉପାସତେ ।
ତେଽପି ଚାତିତରନ୍ତ୍ୟେବ ମୃତ୍ୟୁଂ ଶ୍ରୁତିପରାୟଣାଃ ।। ୧୩-୨୫।।

(ପରନ୍ତୁ, ଅନ୍ୟ ଅଳ୍ପବୁଦ୍ଧି ପୁରୁଷମାନେ ଏହିପରି ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଅର୍ଥାତ, ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଶୁଣି ତଦନୁସାରେ ଉପାସନା କରନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ଶ୍ରବଣପରାୟଣ ପୁରୁଷମାନେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ବଳରେ ମୃତ୍ୟୁରୂପକ ସଂସାରସାଗରକୁ ତରିଯାଆନ୍ତି ।। ୧୩-୨୫ ।।)

ୟାବତ୍ସଂଜାୟତେ କିଞ୍ଚିତ୍-ସତ୍ତ୍ୱଂ ସ୍ଥାବରଜଙ୍ଗମମ୍ ।
କ୍ଷେତ୍ରକ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞସଂୟୋଗାତ୍ତଦ୍ୱିଦ୍ଧି ଭରତର୍ଷଭ ।। ୧୩-୨୬।।

(ହେ ଅର୍ଜୁନ ! ଯେତେସବୁ ସ୍ଥାବରଜଙ୍ଗମ ପ୍ରାଣୀ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ତୁମେ କ୍ଷେତ୍ର [ପ୍ରକୃତି] ଓ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞର [ପୁରୁଷ / ଜୀବାତ୍ମା] ସଂଯୋଗରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି ବୋଲି ଜାଣ ।। ୧୩-୨୬ ।।)

Not For Commercial Use

ସମଂ ସର୍ବେଷୁ ଭୂତେଷୁ ତିଷ୍ଠନ୍ତଂ ପରମେଶ୍ୱରମ୍ ।
ବିନଶ୍ୟତ୍ସ୍ୱବିନଶ୍ୟନ୍ତଂ ଯଃ ପଶ୍ୟତି ସ ପଶ୍ୟତି ।। ୧୩-୨୭।।

(ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ବିନିଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ସକଳ ଚରାଚର ଭୂତମାନଙ୍କ ଠାରେ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅବିନାଶୀ ଏବଂ ସମଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବା ଦେଖନ୍ତି, ସେ ହିଁ ଯଥାର୍ଥ ଦେଖନ୍ତି ।। ୧୩-୨୭ ।।)

ସମଂ ପଶ୍ୟନ୍‌ହି ସର୍ବତ୍ର ସମବସ୍ଥିତମୀଶ୍ୱରମ୍ ।
ନ ହିନସ୍ତ୍ୟାତ୍ମନାତ୍ମାନଂ ତତୋ ଯାତି ପରାଂ ଗତିମ୍ ।। ୧୩-୨୮।।

(କାରଣ ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ସର୍ବତ୍ର ସମଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସମାନରୂପରେ ଦେଖି ନିଜଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟକୁ କ୍ଷତି ବା ନଷ୍ଟ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେ ତାହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ପରମଗତି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।।୧୩-୨୮।।)

ପ୍ରକୃତ୍ୟୈବ ଚ କର୍ମାଣି କ୍ରିୟମାଣାନି ସର୍ବଶଃ ।
ଯଃ ପଶ୍ୟତି ତଥାତ୍ମାନମକର୍ତାରଂ ସ ପଶ୍ୟତି ।। ୧୩-୨୯।।

(ଏବଂ ଯେଉଁ ପୁରୁଷ କର୍ମମାନଙ୍କୁ ସବୁପ୍ରକାରେ ପ୍ରକୃତିଦ୍ୱାରା କରାଯାଉଛି ବୋଲି ଦେଖନ୍ତି ଓ ଜୀବାତ୍ମାକୁ ଅକର୍ତ୍ତା ବୋଲି ଦେଖନ୍ତି, ସେ ହିଁ ଯଥାର୍ଥ ଦେଖନ୍ତି ।। ୧୩-୨୯ ।।)

ଯଦା ଭୂତପୃଥଗ୍‌ଭାବମେକସ୍ଥମନୁପଶ୍ୟତି ।
ତତ ଏବ ଚ ବିସ୍ତାରଂ ବ୍ରହ୍ମ ସଂପଦ୍ୟତେ ତଦା ।। ୧୩-୩୦।।

(ଏହି ପୁରୁଷ ଯେଉଁକ୍ଷଣି ଭୂତମାନଙ୍କର ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଭାବକୁ ଏକ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବା ଦେଖନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ଏକ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଠାରୁ ସମସ୍ତ ଭୂତଙ୍କର ବିସ୍ତାର ହୋଇଛି ବୋଲି ଦେଖନ୍ତି, ସେ ସେହିକ୍ଷଣି ପରବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଯାଆନ୍ତି ।। ୧୩-୩୦ ।।)

Not For Commercial Use

ଅନାଦିତ୍ୱାନ୍ନିର୍ଗୁଣତ୍ୱାତ୍‌ପରମାତ୍ମାୟମବ୍ୟୟଃ ।
ଶରୀରସ୍ଥୋଽପି କୌନ୍ତେୟ ନ କରୋତି ନ ଲିପ୍ୟତେ ।। ୧୩-୩୧।।

(ହେ ଅର୍ଜୁନ ! ଅନାଦି ଓ ନିର୍ଗୁଣ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି ଅବିନାଶୀ ପରମାତ୍ମା ଶରୀରରେ ରହି ମଧ୍ୟ ବାସ୍ତବରେ କିଛି କରନ୍ତି ନାହିଁ, କି କୌଣସିଥିରେ ଲିପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।। ୧୩-୩୧ ।।)

ଯଥା ସର୍ବଗତଂ ସୌକ୍ଷ୍ମ୍ୟାଦାକାଶଂ ନୋପଲିପ୍ୟତେ ।
ସର୍ବତ୍ରାବସ୍ଥିତୋ ଦେହେ ତଥାତ୍ମା ନୋପଲିପ୍ୟତେ ।। ୧୩-୩୨।।

(ଯେପରି ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟାପ୍ତ ଆକାଶ ସୂକ୍ଷ୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ ଲିପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେହିପରି ଦେହରେ ସର୍ବତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ଆତ୍ମା ନିର୍ଗୁଣ ହୋଇଥିବାରୁ ଦେହର ଗୁଣମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ ।। ୧୩-୩୨ ।।)

ଯଥା ପ୍ରକାଶୟତ୍ୟେକଃ କୃତ୍ସ୍ନଂ ଲୋକମିମଂ ରବିଃ ।
କ୍ଷେତ୍ରଂ କ୍ଷେତ୍ରୀ ତଥା କୃତ୍ସ୍ନଂ ପ୍ରକାଶୟତି ଭାରତ ।। ୧୩-୩୩।।

(ହେ ଅର୍ଜୁନ ! ଯେପରି ଏକ ହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ ଆଲୋକିତ କରିଥାଏ, ସେହିପରି ଏକ ହିଁ ଆତ୍ମା ସମସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆଲୋକିତ କରେ ।। ୧୩-୩୩ ।।)

କ୍ଷେତ୍ରକ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞୟୋରେବମନ୍ତରଂ ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁଷା ।
ଭୂତପ୍ରକୃତିମୋକ୍ଷଂ ଚ ଯେ ବିଦୁର୍ଯାନ୍ତି ତେ ପରମ୍ ।। ୧୩-୩୪।।

(ଯେଉଁ ପୁରୁଷମାନେ ଏହିପରି ଭାବରେ କ୍ଷେତ୍ର [ଶରୀର] ଓ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞର [ଜୀବାତ୍ମା] ପ୍ରଭେଦକୁ, ତଥା କାର୍ଯ୍ୟସମେତ ପ୍ରକୃତିରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାକୁ ଜ୍ଞାନନେତ୍ର ଦ୍ୱାରା ତତ୍ତ୍ୱତଃ ଜାଣିପାରନ୍ତି, ସେହି ମହାତ୍ମାମାନେ ପରବ୍ରହ୍ମ ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।। ୧୩-୩୪ ।।)

Not For Commercial Use

ଓଁ ତତ୍ସଦିତି ଶ୍ରୀମଦ୍-ଭଗବଦ୍-ଗୀତାସୂପନିଷତ୍ସୁ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାୟାଂ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାର୍ଜୁନସଂବାଦେ କ୍ଷେତ୍ରକ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞବିଭାଗଯୋଗୋ ନାମ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।। ୧୩।।

- ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକକୁ ।।୧୩-୦ ।। ବୋଲି ଲେଖାଯାଇଛି, କାରଣ ଏହି ଶ୍ଳୋକ "ଗୀତାପ୍ରେସ ଗୋରଖପୁର" ସଂସ୍କରଣରେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଏହି ଶ୍ଳୋକ "ଇସକନ" (ISKCON) ସଂସ୍କରଣରେ ରହିଅଛି ।

ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥିବା ଶ୍ଳୋକ ମାନଙ୍କର ଓଡିଆ ଅର୍ଥ, ଶ୍ରୀ ଜୟଦୟାଲ ଗୋୟନ୍ଦକ ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା "ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବଦ୍-ଗୀତା" (ଗୀତା ପ୍ରେସ୍, ଗୋରଖପୁର୍, #1100, ISBN-81-293-0066-4) ଓଡିଆ ପୁସ୍ତକରୁ ନିଆଯାଇଛି ।

ଭୁଲ୍ ସୁଧାର ଯୋଗାଯୋଗ – prakash.pradhan@hotmail.com

Not For Commercial Use